

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „SF. ANDREI
ȘAGUNA” - SIBIU

TEZĂ DE DOCTORAT

***Fructum dabit* – misiune și dialog interreligios din perspectivă
ortodoxă și romano-catolică: arhiepiscopul Anastasie Yannoulatos și
monseniorul Michael L. Fitzgerald**

ÎNDRUMĂTOR: PR. PROF. DR. AUREL PAVEL

CANDIDAT: PR. DRD. VASILE PRODEA

SIBIU

2015

Introducere.....	4
I. Activitatea teologico-misionară a arhiep. Anastasie Yannoulatos.....	10
I.1. Viața.....	10
I.2. Opera.....	12
I.3. Biserica Ortodoxă, între istorie și actualitate: misiune și dialog.....	21
II. Principii biblice și teologice ale misiunii ortodoxe și ale dialogului interreligios.....	26
II.1. Izvoarele biblice și teologice ale misiunii ortodoxe și ale dialogului interreligios.....	26
II.2. Sfânta Treime – baza și scopul misiunii.....	37
II.3. Viziunea globală a proclamării Evangheliei.....	42
II.4. Mărturie și dialog.....	63
II.5. Dialogul creștinismului cu Islamul: trecut și prezent.....	71
II.6. Evaluare.....	79
III. Activitatea teologico-misionară a cardinalului Michael L. Fitzgerald....	82
III.1. Viața.....	82
III.2. Opera.....	83
III.3. Biserica romano-catolică, între integrism și deschidere.....	92
IV. Principii romano-catolice pentru misiune și pentru dialogul interreligios.....	115
IV.1. Biserica romano-catolică și dialogul interreligios.....	115
IV.2. Forme de dialog interreligios.....	118
IV.3. Globalizare, pluralism religios și rolul parohiei.....	126
IV.4. Misiunea și rolul laicilor.....	135
IV.5. Mărturia religiilor monoteiste.....	137
IV.6. Obstacole în calea dialogului: fundamentalismele religioase moderne.....	145
IV.7. Relațiile creștinilor cu musulmanii – o perspectivă catolică.....	153

<i>Excurs.</i> Creștinism și Islam – convergențe și divergențe doctrinare și etice...	163
IV.8. „Profeții dialogului”: exemple pentru dialogul interreligios viitor.....	184
IV.9. Evaluare.....	194
Concluzii.....	198
Lista prescurtărilor.....	204
Bibliografie generală.....	205
Curriculum Vitae	
Declarație de onestitate	

***Fructum dabit* – misiune și dialog interreligios din perspectivă ortodoxă și romano-catolică: arhiepiscopul Anastasie Yannoulatos și monseniorul Michael L. Fitzgerald**

[Rezumat]

Cuvinte cheie: misiune, dialog interreligios, ecumenism, toleranță, pluralism, fanatism, integritate, globalizare, parohie, laici, relații creștini – musulmani, Conciliul II Vatican, Anastasie Yannoulatos, Michael L. Fitzgerald

Pr. Drd. Vasile Alexandru Prodea

Actualitatea temei. În ziua de astăzi, marcată de globalizare și masive deplasări de populație, problema dialogului interreligios se pune mai acut ca niciodată. Mircea Eliade atrăsese însă atenția asupra unui aspect: el pune la îndoială actualitatea cunoscutei fraze a lui A.N. Whitehead, după care istoria filozofiei occidentale nu este, în fond, decât un lung șir de note de subsol la filozofia lui Platon. Această „splendidă izolare”, ca și pretinsa superioritate a civilizației europene în lume, se afla la apus: mentalitatea apuseană începuse deja să se întâlnească (să se confrunte?) cu alte tipuri de civilizație, cum ar fi de exemplu cea a culturilor asiatice. Începea astfel un fenomen ce se continuă până în zilele noastre, uneori cu rezultate dramatice – orizontul cultural uman este mai larg decât se credea până de curând, iar „la urma urmei, întâlnirea – ori ciocnirea – dintre civilizații este totdeauna o întâlnire între spiritualități, chiar între religii diferite”. În consecință, „creațiile culturale ale popoarelor extra-occidentale trebuie examinate în sine, fiind de așteptat ca cercetătorii să încerce să le înțeleagă cu aceeași pasiune intelectuală cu care se apleacă asupra lumii lui Homer, asupra profetilor lui Israel, asupra filozofiei mistice a lui Meister Eckhart”.

Desigur, specificitatea contextelor în care trăiesc astăzi creștinii ridică o diversitate de probleme. Spre exemplu, nu poate fi trecută cu vederea poziția creștinilor – una minoritară – în țări preponderent musulmane, în care, din nefericire, nu de puține ori s-a ajuns la conflicte și persecuții care ne duc cu mintea la situația martirilor din primele secole creștine. De altfel, istoria comună creștino-islamică nu a fost de puține ori marcată de conflicte mai mult sau mai puțin deschise, mai mult sau mai puțin sângeroase. Din acest motiv, bazele actuale ale dialogului interreligios dintre creștini și musulmani reprezintă un lanț cu destule verigi slabe, de unde și dificultățile inerente ce trebuie să fie depășite în viitor.

Problema identității creștine a Europei, respectiv a atitudinii creștinilor din țările europene în care sunt majoritari redeschide, pentru ansamblul creștinismului, problema dialogului interreligios și a misiunii sale în lume. Este motivul pentru care ne-am propus, ca temă de cercetare doctorală, să evidențiem principiile misionare și cele ale dialogului interreligios în cadrul celor două mari tradiții creștine, cea ortodoxă și cea romano-catolică. De asemenea, am apelat la opera a doi dintre cei mai cunoscuți teologi misionari din cadrul fiecărei tradiții creștine amintite: pe de o parte, arhiepiscopul Anastasios Yannoulatos, pe de altă parte, arhiepiscopul Michael L. Fitzgerald. În fapt, bio-bibliografiile acestora prezintă uimitoare similitudini: ambii au fost implicați încă din tinerețe în activitatea misionară; au făcut misiune în țări extra-europene; au condus centre sau organizații misionare; au devenit ierarhi în cadrul Bisericilor de care aparțin; au fost și sunt implicați în dialogul cu alte religii, și mai ales cu Islamul; au o intensă activitate publicistică, axată pe tema misiunii și a dialogului interreligios actual etc. Toate acestea ne-au determinat să îi alegem pe cei doi ca subiecți în cercetarea doctorală de față, cu intenția de a evidenția câteva puncte comune, dar și elemente specifice, care să contribuie la o mai mare apropiere între cele două Biserici tradiționale,

respectiv la dezvoltarea unei poziții creștine comune în fața provocărilor pe care le lansează, din punct de vedere cultural și religios, lumea de astăzi.

Limitele cercetării. Este dificil să abordezi astăzi teme precum misiunea, dialogul ecumenic și cel interreligios. Dinamismul religios și cultural, datorat globalizării, relativismului, secularizării și difuzării spiritului integrist, face greu de fixat în cadre rigide realitatea cultral-religioasă a umnității. Apoi, întâlnirea între diversele religii și credințe, chiar creștine, a fost și este, din păcate, nu de puține ori marcată de conflict și nu de dialog, de fanatism și nu de toleranță. În ceea ce ne privește, am încercat însă să accentuăm aspectele pozitive, nu cele negative, succesele, nu nerealizările dialogului. Este motivul pentru care am utilizat în titlu sintagma „fructum dabit”, „a da fruct”, ce se regăsește în Psalmul 1. Aici, în primele trei versuri, se vorbește despre bărbatul credincios: „Fericit bărbatul, care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut; ci în legea Domnului e voia lui și la legea Lui va cugetă ziua și noaptea. Și va fi ca un pom răsădit lângă izvoarele apelor, care rodul său va da la vremea sa și frunza lui nu va cădea și toate câte va face vor spori”. Într-un fel, așa se prezintă și lucrarea teologului misionar, a celui implicat în dialogul cu ceilalți: lucrând zi și noaptea, împlinind voia și legea divină, el se va adăpa din izvoarele credinței până când pomul pe care el l-a sădit va rodi. Este o lucrare migăloasă, pe alocuri anevoioasă, dar fără de care nu-și poate împlini menirea. Sperăm ca vremea rodirii să fie cât mai aproape, convinși fiind că doar prin viața și opera unor teologi ca arhiep. Anastasios Yannoulatos și arhiep. Michael L. Fitzgerald dialogul credinței și al iubirii va rodi, sub lucrarea harului Duhului Sfânt. Căci doar voia dumnezeiască va hotărî când va veni „vremea sa”...

Metoda cercetării. În lucrarea noastră ne propunem să realizăm o analiză teologică interdisciplinară, motiv pentru care vom utiliza mai multe metode de

cercetare. Amintim aici trei dintre ele: metoda istorică, metoda comparativă și metoda analitică.

Metoda istorică ne va ajuta să evocăm cele mai importante etape din istoria misionară a Bisericii Ortodoxe, mergând din epoca apostolică și până în contemporaneitate. Acest excurs istoric este necesar pentru a putea fi identificate principiile fundamentale și rezultatele care au definit misiunea ortodoxă, respectiv relația cu membrii altor religii și mai ales cu Islamul. De asemenea, metoda istorică este necesară, atât în cazul arhiepiscopului Yannoulatos cât și al monseniorului Fitzgerald pentru a înțelege mai bine etapele ce pot să fie identificate în raportul Bisericii Ortodoxe și al Bisericii romano-catolice cu alte religii. Spre exemplu, Yannoulatos identifică patru mari etape în relația Ortodoxie – Islam, mergând de la conflict și până la dialog irenic, fără de care nu se pot trasa liniile principale pentru consolidarea și dezvoltarea acestui raport în viitor.

Metoda comparativă va contribui și ea la o mai bună înțelegere a ceea ce definește specificul misiunii ortodoxe și al misiunii romano-catolice: punctele comune și cele deosebite, așa cum apar ele expuse la arhiep. Anastasios Yannoulatos și la cardinalul Michael L. Fitzgerald. Desigur, această misiune a fost și este determinată de condițiile socio-istorice, însă nu trebuie niciodată pierdute din vedere principiile eclesiologice care stau la baza misiunii și care sunt neschimbabile. În consecință, fiecare loc și perioadă istorică determină discontinuități, fără însă a altera esența misiunii Bisericii. Spre exemplu, este mai mult decât evident că într-un fel s-a articulat „teologia religiilor” în catolicism înainte și după Conciliul II Vatican. Acesta a reprezentat o turnură fără de care nu poate fi corect înțeleasă activitatea și opera unor teologi misionari catolici, printre care se numără și Michael L. Fitzgerald.

Metoda analitică ne ajută să identificăm și să analizăm palierele pe care se desfășoară misiunea ortodoxă și catolică din perspectiva celor doi autori amintiți.

De asemenea, ne pune la dispoziție date pentru a semnală „punctele tari” și „punctele slabe” ale acestei lucrări, precum și posibile căi de îmbunătățire și dezvoltare a ei pe viitor. Este metoda utilizată mai ales în capitolul final al lucrării noastre, unde se face o evaluare a fundamentelor și caracteristicilor specifice misiunii în cele două perspective, ortodoxă (Yannoulatos) și catolică (Fitzgerald), cu implicații în ceea ce privește dialogul interreligios.

Stadiul cercetării. Atât în cazul arhiepiscopului Anastasios Yannoulatos, cât și a arhiepiscopului Michael L. Fitzgerald, considerăm că receptarea operei se află încă într-un stadiu incipient. Într-un fel, acest lucru este de la sine înțeles, dacă ținem seama că vorbim despre doi teologi care se află încă în viață. Pe de altă parte, mai ales în cazul celui dintâi, influența în cazul Bisericii Ortodoxe – și nu numai – este într-o creștere vizibilă.

În cercetarea noastră atenția s-a îndreptat mai ales spre analiza operei celor doi teologi. Dacă activitatea desfășurată în Albania de arhiepiscopul Anastasios a fost descrisă de către unii autori, vezi mai ales Lukas Veronis, alte aspecte ale operei acestuia – mai ales în Africa – rămân încă să fie evaluate de generațiile următoare. În teologia românească, ar fi de semnalat doar câteva studii, secondate de citări episodice sau anumite recenzii și notițe bibliografice, datorate traducerii în limba română a două din cărțile sale. (Vezi de exemplu: Aurel Pavel, „Archbishop Anastasios Yannoulatos’ Contribution to the Development of Orthodox Missionary Theology”, în *International Journal of Orthodox Theology* 6 (2015), nr. 1, p. 63-86; Cristian Sonea, „Mărturia creștin ortodoxă într-un context etnic, confesional și religios eterogen în viziunea arhiepiscopului Anastasios Yannoulatos”, în Ștefan Iloaie (coord.), *Ethos și etnos. Aspecte teologice și sociale ale mărturiei creștine. Acta conferinței internaționale „Etica-etnie-confesiune”*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, p. 270-282.)

În cazul lui Michael L. Fitzgerald, situația este și mai precară. Astfel, există tradus un studiu al său în limba română, precum și o recenzie la volumul omagial care detaliază cel mai exact reperele vieții și activității sale de teolog misionar. (A se vedea: Michael L. Fitzgerald, „Panorama dialogului interreligios”, în *Revista Română de Teologie* nr. 1 (1995), p. 11-18, respectiv recenzia publicată de Ciprian Iulian Toroczka, în *Revista Teologica*, 23 (2013), nr. 1, p. 284-287.)

Structura tezei. Teza se prezintă ca o analiză „în oglindă” a vieții și operei arhiep. Anastasios Yannoulatos, respectiv a arhiep. Michael L. Fitzgerald. Astfel, după introducerea ce prezintă elementele „clasice” (actualitatea temei, metode, stadiul cercetării etc.), prima parte conține bio-bibliografia teologului misionar ortodox, urmată de cele mai importante direcții ale operei sale: Biserica Ortodoxă, între istorie și actualitate: misiune și dialog; Principii biblice și teologice ale misiunii ortodoxe și ale dialogului interreligios; Izvoarele biblice și teologice ale misiunii ortodoxe și ale dialogului interreligios; Sfânta Treime – baza și scopul misiunii; Viziunea globală a proclamării Evangheliei; Mărturie și dialog; Dialogul creștinismului cu Islamul: trecut și prezent.

După cum se poate observa, primele abordări temetice ale operei lui Anastasios Yannoulatos se axează pe activitatea misionară a Bisericii, după care se trece la abordarea dialogului interreligios, și mai ales a celui cu Islamul. Tot astfel se prezintă și structura celei de-a doua mari părți a lucrării noastre: după ce expunem bio-bibliografia lui Michael L. Fitzgerald, trecem la analiza celor mai semnificative teme ale gândirii sale – începând cu principiile unei lucrări misionare și încheind cu cadrul dialogului interreligios, cu accent pe cel dintre creștini și musulmani. Spre deosebire de prima mare parte a tezei, am considerat însă absolut necesară aici trasarea cadrului socio-istoric și religios al tradiției creștine catolice în secolul al XX-lea, fiindcă fără mutațiile produse la Conciliul II Vatican ar fi de neînțeles viața și opera unui teolog ca Fitzgerald.

Lucrarea se încheie cu concluzii, în care realizăm o evaluare a celor două viziuni teologico-misionare, una ortodoxă și alta romano-catolică, insistând mai ales pe elementele comune, dar fără însă a neglija punctele specifice fiecărei tradiții creștine în parte.

În ceea ce privește analiza de conținut a viziunii misionare, ecumenice și interreligioase a arhiep. Anastasios Yannoulatos și a arhiep. Michael Fitzgerald, se cuvin a fi evidențiate următoarele puncte comune:

- 1) caracterul triadologic al întregii existențe eclesiale și umane. Sfânta Treime este izvorul etern al comuniunii. „Dumnezeu este iubire” (I In. 4,8). Dumnezeu reprezintă astfel țelul absolut și desăvârșit al vieții umane, culmea și modelul desăvârșirii. Misiunea creștinilor este de a releva importanța deosebită a dogmei treimice asupra destinului creștinilor în special și al tuturor oamenilor și a întregii creații în general.
- 2) caracterul hristologic al umanității și al misiunii Bisericii, căci aceasta nu este altceva decât o mărturisire a centralității Logosului în toată creația. Înțelegerea lui Hristos ca Logos a lui Dumnezeu a fost dublată de redescoperirea doctrinei despre Logosul „cosmic”. Iisus Hristos este „Omul central” prin care sunt înțelese toate, baza unificatoare a întregii umanități. Acest caracter hristologic este dublat de cel pnevmatologic: prezența lui Hristos este una într-o dinamică permanentă, iar acest dinamism se face prin Duhul Sfânt. Astfel, El este prezent auditiv în cuvintele Scripturii, rostite chiar de El în slujirea Sa mesianică, cuvinte repetate liturgic și sacramental și cu aceeași eficiență evanghelizatoare ce pătrunde inima și convertește la taina divină dar și în cuvintele rugăciunii ca răspuns uman întru iubire la interpelarea divină iubitoare și mântuitoare.
- 3) Lucrarea de evanghelizare a Bisericii – întemeiată prin pogorârea Duhului Sfânt la Cincizecime și prin trimiterea Sfinților Apostoli la neamuri - nu este

altceva decât lucrarea de vestire a Persoanei și a operei de mântuire a lui Iisus Hristos. Evanghelia posedă un caracter universal, iar lucrarea de evanghelizare reprezintă o cerință neîncetată a membrilor Bisericii, în orice timp și spațiu. Acțiunea de evanghelizare, este esențială pentru *zidirea* Bisericii, Trupul lui Hristos în istorie; extensiunea Bisericii este însuși scopul misiunii creștine. Prezența neîncetată a Duhului Sfânt în cadrul Bisericii încă de la întemeierea ei relevă și o altă dimensiune pe care aceasta o posedă: dimensiunea eshatologică. Ea este semnul, parabola și prezența anticipată a Împărăției lui Dumnezeu. Mărturia prin calitatea și sfințenia vieții este cel mai eficient mijloc de misiune, căci este mijlocul cel mai propice de a arăta prezența vie a lui Dumnezeu în viața oamenilor.

- 4) Misiunea coincide cu „extensiunea” Bisericii – Trup tainic al lui Hristos. Deși apostolicitatea se reflectă cel mai pregnant în succesiunea Apostolilor în ierarhia sacramentală a celor trei trepte clericale, de la lucrarea misionară nu trebuie să lipsească și laicii. Astfel, în teologia ortodoxă contemporană o temă esențială este cea a „apostolatului laicilor”. În special în și prin Liturhie, Biserica întregă își exprimă rolul ei sacramental, rol care nu se poate separa de starea ei de a fi „poporul lui Dumnezeu”.
- 5) În relația cu alte religii, Ortodoxia trebuie să promoveze dialogul și nu fanatismul sau izolarea. Această deschidere nu înseamnă însă sincretism și nici relativizare – abandonarea învățăturilor de credință fundamentale sau amestecarea lor cu altele. Poziția ortodoxă, deși deschisă, trebuie să fie critică, atât față de celelalte religii, cât și față de realizările cultural-științifice ale societății contemporane. (Un posibil model de urmat fiind cel al istoriei raportului Ortodoxiei cu islamul.)
- 6) Tendința lumii de astăzi este una globală. Aparent unitatea umanității este mai mare ca oricând, dar avem de-a face cu o ispită: această unitate este mai

mult una exterioară. De aceea Ortodoxia are misiunea de a promova dimensiunea sa universală, eclesial-comunitară, de Trup al lui Hristos și icoană a Sfintei Treimi.

- 7) Din aceeași perspectivă trebuie privită și problema extrem de actuală a drepturilor omului. O problemă fundamentală pentru fiecare om este cum poate să nu se reducă doar la dezvoltarea și desăvârșirea personalității sale, ci, de asemenea, să creeze o comuniune cu alte ființe umane și cu Realitatea supremă. Doar în cadrul acestei mișcări, se poate concepe adevărata împlinire a personalității umane (împlinire ce necesită mai întâi de toate asceza personală, iar abia apoi o acțiune adecvată spre exterior, către Dumnezeu, semenii și mediul înconjurător).
- 8) Evanghelia și cultura nu sunt prezentate într-o relație de opoziție. Sarcina principală a teologiei este cum să exprime veșnicia în noile condiții de existență, cum să creeze un dialog între mesajul revelației și noile științe moderne: medicina, antropologia, sociologia, psihologia și psihoterapia. Devin absolut necesare constituirea de organizații teologico-științifice prin care Biserica să primească o perspectivă corectă asupra lumii contemporane și să-și selecteze cele mai bune mijloace care să-i sporească eficiența activității sale pe plan social, educațional, etc.
- 9) Trăsăturile caracteristice ale misiunii ortodoxe sunt expuse ținându-se cont de două aspecte: pe de o parte, misiunea ortodoxă nu este prozelitism, și pe de altă parte, ea își extrage atributele din însuși etosul Bisericii. Astfel, misiunea externă este la fel de necesară ca și misiunea internă. Scopurile ei rămân valide pentru Biserica de azi ca și pentru cea din epoca apostolică și patristică: predicarea Evangheliei, nu ca proclamare a unor principii sau adevăruri etice, ci ca început al transfigurării inaugurate de „lumina Evangheliei slavei lui Hristos” (2 Cor. 4, 4); stabilirea de „Biserici locale”,

cu respect sincer față de identitatea fiecărui popor: limbă și obiceiuri specifice; în fine, încorporarea în Hristos ca punctul de plecare al unei participări active la lucrarea lui Dumnezeu.

- 10) În ceea ce privește dialogul interreligios, trebuie avut mereu în vedere calitatea tuturor oamenilor de a fi „fiii” Tatălui ceresc, creații sale iubirii sale personale. Este o calitate ce determină un anumit ethos creștin, care se cuvine a fi pus mereu înaintea membrilor altor religii, în special cele monoteiste. Deschiderea și dialogul sunt condiții indispensabile pentru poziția Ortodoxiei în lumea de astăzi, fără însă ca aceste elemente să ducă la compromis pe plan dogmatic sau etic. Pe de altă parte, anumite metode necreștine de propovăduire, utilizate de creștini în trecut, demonstrează că orice mărturie făcută nu cu mijloace Evanghelice este dăunătoare. În special în dialogul cu musulmanii este evident acest fapt. Astfel, misiunea ortodoxă în raport cu alte religii poate constitui un nou punct de plecare în dialogul interreligios, mai ales în acele regiuni ale lumii unde se întâlnesc membrii altor religii: creștini, evrei, musulmani, budiști, hinduși etc.

Ca o concluzie finală, prin activitatea misionară și prin opera teologică, atât arhiepiscopul Anastasios Yannoulatos, cât și monseniorul Michael L. Fitzgerald au devenit modele de teologi misionari în cele două mari tradiții ale creștinătății, cea ortodoxă și cea romano-catolică. În ambele cazuri, vorbim despre împlinirea unei vocații misionare care se adaugă strădaniilor de unitate. Cuvintele Ps. 1, cu acel arbore sortit să crească neîncetat, udat fiind de „bărbații credincioși”, atestă vigoarea și deschiderea către lucrarea harului Duhului Sfânt. Suntem siguri că de aici vine puterea lucrării și cuvântului celor doi teologi asupra cărora ne-am oprit cu cercetarea acestui proiect doctoral.

Bibliografie (selectiv):

Lucrările arhiepiscopului Anastasios Yannoulatos:

- 1) YANNOULATOS, ANASTASIOS, *Mission in Christ's Way. An Orthodox Understanding of Mission*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts/ World Council of Churches Publications, Geneva, 2010.
- 2) YANNOULATOS, ANASTASIOS, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, trad. Gabriel Mândrilă și Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2003.
- 3) «The Forgotten Commandment, Mt 28:19», *The World*, Chicago 3 (1959), pp. 3-5.
- 4) «Τό πρόβλημα της προσωπικής ζωής», *Ακτίνες* 23 (1960), pp. 361 - 366.
- 5) «Η ιεραποστολική δράσις τών Ἐκκλησιών της Ἀνατολῆς εἰς Κεντρικήν καί Ἀνατολικήν Ἀσία\»», *Πορευθέντες* 3 (1961), τευχ. 10, pp. 26-31.
- 6) «The missionary activities of the Churches of East in Central and Eastern Asia», *Go Ye* 3 (1961), τευχ. 10, pp. 3-6. «Ἡ ἐπιστήμη δεν φθάνει», *Σκαπάνη*, Ἀπρ. 1961, pp. 22-23. «Ὁ οἰκουμενικός ἄνθρωπος», *Σκαπάνη*, Φεβρ. 1962, pp. 35-37. «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τήν Κίναν», *Πορευθέντες* 4 (1962), τευχ. 14, pp. 26-30, τευχ. 15, pp. 36-39, τευχ. 16, pp. 52-55. «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τήν Ἀλάσκαν», *Πορευθέντες* 5 (1963), τευχ. 17-18, pp. 14-22, τευχ. 19-20, pp. 44-47. Νέα ἐπεξεργασία, «Ἀλάσκα», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 2 (1963), pp.11-19.
- 7) «Orthodoxy in Alaska», *Go Ye* 5 (1963), τευχ. 17-18, pp. 14-22, τευχ. 19-20, pp. 44-47. Σύνοψις, *Orthodoxy 1964. A Pan-Orthodox Symposium*, Athens 1964, pp. 333-349, pp. 433-435. «Βυζάντιον, ἔργον Εὐαγγελισμοῦ», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 4 (1964), pp. 19-59.
- 8) «Διορθόδοξος Προσέγγισις», *Ὁρθόδοξος Παρουσία* 1 (1964), pp. 29-35.

- 9) «Orthodoxy in the Land of the Rising Sun», *Orthodoxy 1964 - A Pan-Orthodox Symposium*, Athens 1964, pp. 300-319, 438-460. «Orthodoxy and Mission», *St. Vladimir's Seminary Quarterly*, New York 8 (1964), pp. 139-148.
- 10) «Missions Orthodoxes», *Parole et Mission*, Paris 8 (1965), pp. 5-18. «Mission aus der Sicht eines Orthodoxen», *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft - Nouvelle Revue de science missionnaire* 26 (1970), pp. 241-252.
- 11) «Réflexions d'un Orthodoxe sur la coopération inter-confessionnelle dans la Mission», *Oecuménisme en Mission, 40e semaine de Missiologie de Louvain*, Louvain, 1970, pp. 101-110. «Les Missions des Églises d'Orient», *Encyclopaedia Universalis*, Paris, torn. 11 (1972), pp. 99-102.
- 12) «Pour que le monde croie», *Contacts* 27 (1975), pp. 319-322. «Growing into awareness», J.B. Taylor, éd., *Primal World Views: Christian Dialogue with Traditional Thought Forms*, Ibadan, Nigeria 1976, pp. 72-78. Ἀναδημοσίευση. «Christian Awareness of Primal World Views», *Mission trends* No 5, ed. by G. Anderson, T. Stransky, New York - Toronto, Paulist Press, 1981, pp. 249-257. «Theology - Mission and Pastoral care», *Procès-Verbaux du Deuxième Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes, 19-29 Août 1976*. Athènes 1978, pp. 292-311. Βλ. καὶ *The Greek Orthodox Theological Review* 22 (1977), pp. 157-180.
- 13) «Mexico City 1963: Old wine into fresh wineskins», *International Review of Mission* 67 (1978), pp. 354-364.
- 14) «A la redécouverte de l'éthos missionnaire de l'Église Orthodoxe», *Aspects de l'Orthodoxie*, Strasbourg 1978, pp. 78-96. «Discovering the Orthodox Missionary Ethos», *Martyria-Mission. The Witness of the Orthodox Churches*, Geneva 1980, pp. 20-29. «Relations between Man and

- Nature in the World Religions», *Bulletin - Secretariatus pro non Christianis*, Città del Vaticano 47 (1981), pp. 134-142. και *Proceedings. - World's Religionists Ethics Congress*, Tokyo 1983, pp. 149-159.
- 15) «The Ascent of Human Nature», *International Review of Mission* 69 (1980), pp. 202-206. Βλ. και *Your Kingdom Come. Mission Perspectives*, Geneva 1981, pp. 237-242.
- 16) «Έξι χριστιανικές θέσεις στό θέμα τών έκτρώσεων», Έκτρώσεις και δημογραφικό πρόβλημα (Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού Μαιευτικής και Γυναικολογικής Κλινικής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων), Ίωάννινα 1982, pp. 59-65, 71, pp. 75-79. «L'élévation de la nature humaine», *Que ton Règne Vienne! Perspectives missionnaires*, Genève 1982, pp. 101-105. «Die Mystik in Byzanz», *Erbe und Auftrag*, Benediktinische Monatschrift, Beuron, Γερμανία, 59 (1983), pp. 437-449. «Worship - Service - Martyria». A paper for the Sixth Assembly of the WCC, *International Review of Mission* 72 (1983), pp. 635-639. «Ινδουϊστικές αιρέσεις στόν έλλαδικό χώρο», *Εκκλησία* 61 (1984), pp. 196-201.
- 17) «Les moines et la mission dans l'Église d'Orient au IVe siècle», περιοδ. *Paix* (Monastère orthodoxe Sain-Nicolas de la Dalmerie, F 34260)1986, No 47-48.
- 18) «'Αθήνα, πόλη συνεχούς θεολογικής και πολιτιστικής συμβολής». Εισήγηση στό ομώνυμο Συμπόσιο της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο 'Αθηνών - 'Επίσημοι λόγοι*, τόμ. 28, 'Αθήνα 1988, pp. 363-369. «Remembering Some Basic Facts in Today's Mission», *International Review of Mission* 77 (1988), pp. 4-11.
- 19) «Your will be done - Mission in Christ's way. A meditative introduction», *International Review of Mission* 77 (1988), pp. 173-178.

- «Emerging Perspectives on the Relationships of Christians to People of Other Faith - An Eastern Orthodox Contribution», *International Review of Mission* 77 (1988), pp. 332-346. «Βουδδισμός και αγωγή», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Έγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*, Ελληνικά Γράμματα, τόμ. 2, 'Αθήνα 1989, pp. 1025-1028.
- 20) «Orthodox Mission - Past, Present, Future», *Your Will be done. Orthodoxy in Mission* (ed. G. Lemopoulos), Katerini, Tertios - Geneva, WCC, 1989, pp. 63-92.
- 21) «Dein Wille geschehe - Mission in der Nachfolge Christi». *Dein Wille geschehe - Mission in der Nachfolge Jesu Christi. Welt-mission- skonferenz in San Antonio 1989* (Hrsg. J. Wietzke), Otto Lembeck, Frankfurt a.M. 1989, pp. 217-235. Επίσης, *Jahrbuch 6. des Evangeli- schen Missionswerkes in Südwesdeutschland. Mission bei uns gemein- sam mit den Partnern*, Stuttgart 1989, pp. 82-88. «Address by the Conference Moderator». *International Review of Mission* (The San Antonio Conference) 78 (1989), pp. 316-328. Επίσης, *The San Antonio Report, Your Will be Done. Mission in Christ's Way*, ed. Fr. R. Wilson, Geneva, WCC, 1990, pp. 100-114. «'Ινδουισμός και αγωγή», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Έγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*, τόμ. 4 (1990), pp. 2425-2429. «Παράδοση και όραμα ειρηνικής συνυπάρξεως των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Αλβανία». Όμιλία κατά την υποδοχή ως άντεπι- στέλλοντος μέλους τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών, 14.12.1993, 'Αθήναι 1993. *Πρακτικά της 'Ακαδημίας 'Αθηνών*, τόμ. 68 (1993), pp. 492- 511. Βλ. και *Έκκλησία* 71 (1994), pp. 231-234, 279-282, 329-330, 360-363.
- 22) «Μιά Έκκλησία σέ μακροχρόνιο πολύτροπο διωγμό». Όμιλία κατά την αναγόρευση εις επίτιμο Διδάκτορα τού Τμήματος Θεολογίας τού

- 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 13.12. 1995, *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής*, Νέα Σειρά,
- 23) Τμήμα Θεολογίας, 'Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, τόμ. 6, Θεσσαλονίκη 1996· ανάτυπο pp. 28-48.
- 24) «"Ανθρωπος και φύση στις μεγάλες θρησκείες», *75 Χρόνια Γεωπονικό Πανεπιστήμιο 'Αθηνών, 1920-1995*, 'Ιούνιος 1996, pp. 93- 105.
- 25) «The Global Vision of Proclaiming the Gospel», *The Greek Orthodox Theological Review*, Vol. 42, (Geneva) 1997, Nos. 3-4, pp. 401-417. «Address of the Moderator Conference on World Mission and Evangelism», San Antonio 1989, *The Ecumenical Movement. An Anthology of key-texts and voices*, eds M. Kinnamont and B.E. Cope, WCC Geneva 1997, pp. 388-392.
- 26) «Turn to God. Rejoice in Hope-Anamnesis», Diane Kessler, ed.. *Together on the Way*. Official Report of the 8th Assembly of the WCC, WCC, Geneva 1999, pp. 28-33.
- 27) «Anamnesis», *Faisons route ensemble*. Rapport officiel de la Huitième Assemblée du Conseil oecuménique des Églises, publié sous la direction de N. Lossky, WCC, Genève 1999, pp. 22-27. 'Επίσης, «Anamnesis», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής*, Θεσσαλονίκη, 'Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Τιμητικό 'Αφιέρωμα στον 'Ομότιμο Καθηγητή 'Αλέξανδρο Γουσίδη, τόμ. 9, 1999, pp. 13-18.
- 28) «Οί θρησκείες δέν πρέπει νά ρίχνουν λάδι στή φωτιά τού πολέμου». Συνέντευξη στον Γρ. Καλοκαιρινό, *Καθημερινή*, 11.4.1999. «Religion mustn't add fuel to the fire of conflict». Interview Gr. Kalokairinos, *Herald Tribune*, 13.4.1999.

- 29) «May Peace and Justice once more reign in the Balkans», *For the Peace from Above*. An Orthodox resource book on world peace and nationalism, ed. «Syndesmos», The World Fellowship of Orthodox Youth, Byalistok, Poland 1999, pp. 160-163. Δημοσιεύθηκε και στά γαλλικά στό *SOP (Service Orthodoxe de Presse)*, No 240, 'Ιούλιος 1999, και στην έφημερίδα *Zeri i Popullit* (Η Φωνή τού Λαού), Τίρανα, Μάιος 1999.
- 30) «Orthodoxe Mission. Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft», *Die Orthodoxe Kirche*. Eine Standortbestimmung an der Jahrtausendwende. Festschrift für Anastasios Kalis, herausgegeben von Eumenius von Lefka, Athanasios Basdekis und Nikolaos Thon, Frankfurt am Main, Lembek 1999, pp. 93-121.
- 31) «Η Όρθοδοξία ένώπιον τής τρίτης χιλιετίας», *Ό Θησαυρός της Όρθοδοξίας 2000. Ιστορία, μνημεία, τέχνη*, Β' τόμος, Έκδοτική 'Αθηνών, 'Αθήνα 2000, pp. 12-21.
- 32) «Έκκλησία της 'Αλβανίας, 'Ιστορική-πνευματική παράδοση», *Ό Θησαυρός της Όρθοδοξίας 2000. Ιστορία, μνημεία, τέχνη*. Β' τόμος, Έκδοτική 'Αθηνών, 'Αθήνα 2000, pp. 486-506. «Orthodoxy faces the third millenium», *The splendour of Orthodoxy 2000 years. History, monuments, arts*. Vol. II *Patriarchates and Auto- cephalous Churches*, Ekdotike Athinon, Athens 2000, pp. 12-21. «The Church of Albania. History and Spiritual Tradition», *The splendour of Orthodoxy 2000 years. History, monuments, arts*. Vol. II *Patriarchates and Autocephalous Churches*, Ekdotike Athinon, Athens 2000, pp. 486-506.
- 33) «'Ανάμνηση », *Σύναξη, τεύχ.* 73, 'Ιανουάριος-Μάρτιος 2000, pp. 5-10.
- 34) «Η Όρθοδοξία πρό τής ραγδαίας εξέλιξεως τών θετικών έπι- στημών - Διαπιστώσεις και προτάσεις», *Διεθνές Έπιστημονικό Συνέδριο: Έπιστήμες*,

- τεχνολογίες αιχμής και 'Ορθοδοξία, 4- 8.10.2000, 'Ιερά Σύνοδος τής 'Εκκλησίας τής Ελλάδος, 'Αθήνα 2002, pp. 33-43; *σι 'Εφημέριος*, ετος 49, τεύχ. 11, Νοέμβριος 2000.
- 35) «Τρία κρίσιμα διαχρονικά θέματα», *'Ελευθεροτυπία*, 19.11.2001. «Νά μὴν μπλέκουμε θρησκεία μὲ τρομοκρατία». Interview acordat lui Στ. Τζίμα, *Καθημερινή*, 14.10.2001.
- 36) «Η συμβολή στὴν ὑπερνίκηση τῆς βίας: "Άμεσο ενδιαφέρον καί χρέος τῶν Ἐκκλησιῶν». *Πειραιϊκή Ἐκκλησία*, τεύχ. 122, Δεκέμβριος 2001, pp. 45-50.
- 37) «Responsabilité apostolique et dimension universelle de l'Église», *SOP*, 263, Décembre 2001, pp. 23-27.
- 38) «Problems and Prospects of Inter-religious Dialogue», *Ζώ δέ οὐ- κέτι εγώ, ζή δέ ἐν ἐμοί Χριστός*, 'Αφιέρωμα στὸν 'Αρχιεπίσκοπο Δημήτριο, Ἐπιμέλ. Σ. Δαμασκηνός, Φ. Δωρῆς, Β. Κύρκος, Ἰ. Μου- τσούλας, Γ. Μπαμπινιώτης, Κ. Μπέης, Θ. Πελεγκρίνης, Α.Ν. Σάκ- κουλας, 'Αθήνα 2002, pp. 1-8.
- 39) «Η ἠθική στὶς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐταιρική εὐθύνη καί ἡ κοινωνική ἀλληλεγγύη», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 9 Νοεμβρίου 2002, pp. 18-20.
- 40) «Η διαχρονική μετοχή τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὴν οἰκοδόμηση τῆς Εὐρώπης», *'Εκκλησία*, τόμ. 70 (2003), pp. 351-356. «Orthodoxe Mission», Leitfaden *Ekumenische Missionstheologie*, herg. Chr. Tahlin- Sander, An. Schultze, D. Werner, H. Wrogemann, Ghr. Kaizer, Guttersloch 2003, pp. 113-129.
- 41) «*The Spirit of Love*», *The Adriatic Sea. A Sea at Risk, a Unity of Purpose*, eds N. Ascherson and An. Marshall, Athens, Religion, Science and the Environment, 2003, pp. 89-91.

- 42) «Confessing Christ today», *The Bond of Unity*, ed. H. Boss, «Syn-desmos's» fifty years of work for Orthodox Youth and unity, «Syn-desmos», Athens 2003, pp. 177-190.
- 43) «The Apostolic Responsibility and Worldwide Dimension of Orthodoxy. Key-note address at the Syn-desmos's Festival», St Morin, France, 30.8.2001. *Bonds of Unity*, ed. by H. Bos, Syn-desmos, Athens 2003, pp. 199-208.
- 44) «Developing Shared Values and Common Citizenship in a Secular and Pluralistic Society: How Religious Communities can contribute», *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Desk Book*, eds T. Lindholm, W. Colterham, Junior, and Bahia G., Tachsib Leek, Netherlands, Kluwer Law International, G. Reuben Clark Law School, Brigham Young University, Provo Utah, USA 2004. «Η αναζήτηση των πανανθρωπίνων αξιών. Η άποψη των θρησκειών», *Universal Values*, International Symposium Proceedings, ed. by L.G. Christophorou and G. Contopoulos, Academy of Athens, May 26-28, 2004, Athens 2004, pp. 279-293. «Οί θρησκείες και ή φτώχεια του κόσμου», περιοδ. *Σύναξη, τευχ.* 94 (2005), pp. 41-52.
- 45) «Εύρωπαϊκή συνύπαρξη Χριστιανών - Μουσουλμάνων», έφημ. *Ημερησία*, 30.12.04-2.1.05.
- 46) «La manifestation de la gloire de Dieu à tous les hommes», A. Argyriou (éd.), *Chemins de la Christologie orthodoxe*, Desclée, Paris 2005, pp. 23-36.
- 47) «God, in your grace transform the world», *The Ecumenical Review*, «A festa da vida», Documents and Reports from the WCC 9th Assembly in Porto Alegre, vol. 58, No 1-2, January/April 2006, pp. 6-15.

- 48) «Transform le monde, Dieu, dans ta grâce», *Service Orthodoxe de Presse* (SOP) 307, avril 2006, pp. 19-26.
- 49) «Η μεταμόρφωση τού κόσμου», *Ανάπλασις*, άρ. φ. 423, Μάιος-Ιούνιος 2006, pp. 67-70.
- 50) «Rediscovering our apostolic identity in the 21st century», *XVII General Assembly Report of the World Fellowship of Orthodox Youth - Syndesmos 14-22 July 2003*, Durres, Albania, Athens 2006, pp. 37- 51.
- 51) «Χριστιανικές αρχές της χριστιανικής συνυπάρξεως», *Αντίδωρον τω Μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσοστόμω Θέμελη*, Καλαμάτα 2006, τόμ. 1ος, pp. 179-187.

Lucrările arhiepiscopului Michael L. Fitzgerald

- 1) MICHAEL L. FITZGERLAD, R. DIONNE, *Catalysts*, Dublin, 1998
- 2) MICHAEL L. FITZGERLAD, R. CASPAR, *Signs of Dialogue. Christian Encounter with Muslim*, Sililah Publications, Zamboanga City, 1993
- 3) MICHAEL FITZGERALD, JOHN BORELLI, *Interfaith Dialogue. A Catholic View*, SPCK, London & Orbis Books, Maryknoll, NY, 2006
- 4) MICHAEL FITZGERALD, *Dieu rêve d'unité. Les catholiques et les religions: les leçons du dialogue*. Entretiens avec Annie Laurent, Paris, Bayard Presse, 2005
- 5) „Ecumenism of the People of the Book”, în *African Ecclesiastical Review* nr. 11 (1969), p. 383-390
- 6) „Crusade and Jihad”, în *Dini na Mila* 5 (1971), nr. 1, p. 1-7
- 7) „The Islamic Approach to God”, în *Seminarium* nr. 2 (1972), p. 328-339
- 8) „Meditation in Islam”, în *Studia Missionalia* nr. 21 (1972), p. 185-206

- 9) „Islam&Christianity. Convergences& Divergence”, în *Omnis Terra* 53 (1973), nr. 5, p. 327-336
- 10) „Islam and the Bible”, în *Nigerian Dialogue* nr. 1 (1974), p. 42-48
- 11) „Commitment to Christian-Muslim Dialogue”, în *Teaching All Nations* nr. 12 (1975), p. 218-244
- 12) „Christian-Muslim Dialogue in Indonesia and the Philippines”, în *Bulletin Secretariatus pro non Christianis* 10 (1975), nr. 30, p. 214-217
- 13) „Islam. Liturgia cristiana e testi islamici”, în *Concilium* 112 (1976), nr. 2, p. 282-290 și 301-309
- 14) „Der Koran und die islamische Theologie”, în Michael L. Fitzgerlad, A. Th. Koury, W. Wanzura (eds.), *Moslems und Christen – Partner?*, Köln, Styria Verlag, 1976, p. 43-62
- 15) „Islam y Biblia”, în *Encuentro* nr. 49 (1976), p. 1-11
- 16) „Christian-Muslim Dialogue in South-East Asia”, în *Islamochristiana* nr. 2 (1976), p. 171-185
- 17) „Christian Liturgy and Islamic Texts”, în *Vidyajyoti* nr. 41 (1977), p. 100-115
- 18) „The Secretariat for non Christians and Muslim Christian Dialogue”, în *Bulletin Secretariatus pro non Christianis* nr. 37 (1978), p. 9-14
- 19) „Evangelii Nuntiandi and World Religions”, în *AFER* nr. 21 (1979), p. 34-43
- 20) „Christian Muslim Dialogue: Foundantions and Forms”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 60 (1979), 12p.
- 21) „Jesus – A Sign for Christians and Muslims”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 72 (1981), 15p.
- 22) „Saâd Ghrab, Islam and Christianity: from opposition to dialogue”, în *Islamochristiana* nr. 13 (1987), p. 99-111

- 23) „Mission and Dialogue: Reflections in the light of Assisi 1986”, în *Bulletin Secretariatus pro non Christianis* nr. 68 (1988), p. 113-120
- 24) „Twenty-first years of Dialogue. The Pontifical Council for Inter-Religious Dialogue”, în *Islamochristiana* nr. 15 (1989), p. 109-120
- 25) „25 Years of Christian-Muslim Dialogue”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 183 (1992), 17p.
- 26) „IV East-West Spiritual Exchange”, în *Bulletin Secretariatus pro non Christianis* nr. 75 (1990), p. 258-266
- 27) „Pietro Rossano – Tireless promotor of Dialogue”, în *Bulletin Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones* nr. 75 (1991), p. 334-338
- 28) „Christian-Muslim Relations Today”, în *Jesus Caritas* nr. 84 (1991), p. 38-43
- 29) „The Present State of Christian-Muslim Relations”, în *Salaam, Islamic Studies Association* 13 (1992), nr. 1, p. 4-14
- 30) „Sects and New Religious Movements in the Light of the Recent Teaching of the Church”, în *Bulletin Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones* nr. 80 (1992), p. 209-216
- 31) „Interreligious Dialogue Today”, în *Omnis Terra* nr. 234 (1993), p. 15-21
- 32) „Panorama dialogului interreligios”, în *Revista Română de Teologie* nr. 1 (1995), p. 11-18
- 33) „Dialogue and Proclamation”, în *Bulletin* nr. 82 (1993), p. 23-33
- 34) „Relations between Muslims and Christians in Africa”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 197 (1993), 23p.
- 35) „L’Eglise catholique et la rencontre avec les religions”, în *Unité des Chrétiens* nr. 91 (1993), p. 4-7

- 36) „Other Religions in the Catechism of the Catholic Church”, în *Islamochristiana* nr. 19 (1993), p. 29-41
- 37) „Is Interreligious Dialogue Pure Luxury?”, în *Priests & People* 8 (1994), nr. 1, p. 3-7
- 38) „Interreligious Dialogue Today: Obstacles and Opportunities”, în *Journal of Dharma* vol. 19 (1994), p. 68-73
- 39) „Kirche und Interreligiöser Dialog. Konsequenzen aus «Nostra Aetate»”, în *Religionen unterwegs*, 1994, p. 4-7
- 40) „Le dialogue entre chrétiens et musulmans : une réflexion théologique”, în *Revue de l'Institute Catholique de Paris* nr. 51 (1994), p. 43-53
- 41) „Report on WCRP VI – Healing the World: Religions for Peace”, în *Pro Dialogo* nr. 88 (1995), p. 28-32
- 42) „Le Religioni in dialogo nel mondo contemporaneo”, în *Religioni e Sette nel mondo* 1 (1995), nr. 1, p. 13-26
- 43) „L'expérience religieuse dans une contexte pluraliste”, în *Pro Dialogo* nr. 89 (1995), p. 143-154
- 44) „Ou en est le dialogue interreligieux?”, în *Pro Dialogo* nr. 91 (1996), p. 36-38
- 45) „Some notes on the Islamic View of Women”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 224 (1996), 18p.
- 46) „Modern Religious Fundamentalism”, în *SEDOS Bulletin* (1996), p. 25-30
- 47) „Jesus in a Shi'ite Commentary”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 229 (1996), p. 3-18
- 48) „Interreligious dialogue: forms and expressions for mission”, în *Towards the Jubilee of the year 2000: Gospel and interreligious dialogue*,

Correspondence Course on Missionary Formation, Lesson 1, Rome, Pontifical Missionary Union, 1996, 13p.

- 49) „Teologia delle religioni: panoramica”, în *Il Regno (documenti)* nr. 786 (1997), p. 90-95
- 50) „Cristo e le altre religioni”, în *Tertium Millenium* nr. 1 (1997), p. 44-46
- 51) „Witness and Dialogue”, în *IRM* 86 (1997), nr. 340-341, p. 113-117
- 52) „Dialogue Today between Christians and Muslims”, în *A.I.M. Monastic Bulletin*, English Edition 1997, nr. 62, p. 69-74
- 53) „Dialogo interreligioso e promozione della giustizia e della pace”, în *Ecumenismo e Dialogo*, Commissione interregionale per l'Ecumenismo e il dialogo del Piemonte e Valle d'Aosta, 1997, p. 57-62
- 54) „Esperienze di dialogo con il buddhismo”, în *Ecumenismo e Dialogo*, Commissione interregionale per l'Ecumenismo e il dialogo del Piemonte e Valle d'Aosta, 1997, p. 67-75
- 55) „Incontri delle religioni: quale dialogo possibile?”, în *Ecumenismo e Dialogo*, Commissione interregionale per l'Ecumenismo e il dialogo del Piemonte e Valle d'Aosta, 1997, p. 137-148
- 56) „Chrétiens et musulmans en Europe. Perspectives du dialogue”, în *La Documentation Catholique* nr. 2171 (1997), p. 127-135
- 57) „La conversione del cuore secondo l'Induismo, il Buddismo, l'Islam” (cu G.B.M. Shirieda și F. Machado), în G. Marinelli (ed.), *Il Giubileo del 2000*, Editrice Rogate, Roma, 1997, p. 438-451
- 58) „Lo Spirito Santo, ispiratore del dialogo”, în *Le chiese cristiane e le altre religioni. Quale dialogo?*, Ancora, Milano, 1998, p. 129-142
- 59) „Interreligious Dialogue on the Threshold of the new Millennium”, în *Westminster Interfaith Supplement* (1999), p. 1-8

- 60) „The Spirituality of Interreligious Dialogue”, în *Origins* (25 Febr. 1999), p. 631-633
- 61) „Pope John Paul II and Interreligious Dialogue. A Catholic Assessment”, în B.L. Sherwin și H. Kasimow (eds.), *John Paul II and Interreligious Dialogue*, Orbis Book, New York, 1999, p. 207-220
- 62) „Christian-Muslim Dialogue: A Survey of Recent Developments”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 260 (1999), 10p.
- 63) „Perdonare e bello?”, în *San Benedetto* nr. 4 (2000), p. 12-24
- 64) „Monothéisme, Sacrifice, Fraternité”, în *Pro Dialogo* nr. 104-105 (2000), p. 211-214
- 65) „Living the faith in a pluralistic world”, în *Briefing* 31 (2001), nr. 3, p. 16-23
- 66) „John Paul II reaches out – Interreligious Dialogue”, în *The Wisdom of John Paul II. A Summary*, Catholic Truth Society, London, 2001, p. 114-125
- 67) „Christian-Muslim Relations: A Vatican Perspective”, în *Encounter – Documents for Christian-Muslim Understanding* nr. 276 (2001), 10p.
- 68) „L’immagine di Gesù Cristo nelle religioni” (cu F.A. Machado), în *Il tuo volto, Signore, io cerco. Consacrazione e servizio*, Centro Studi USMI, Roma, 2001, p. 104-113
- 69) „Quinze ans apres Assise: le développement du dialogue”, în *La Documentation Catholique* nr. 2264 (2002), p. 177-183
- 70) „A Christian Spirituality of Interreligious Dialogue – Background to the Document”, în *Pro Dialogo* nr. 109 (2002), p. 123-124
- 71) „Les prophetes du dialogue”, în *En hommage au pere Jacques Jomier, O.P.*, Cerf, Paris, 2002, p. 19-30

- 72) „From Heresy to Religion: Vatican II and Islam”, în M.S. Elsheikh (ed.), *Europe and Islam: Evolutions and Perspectives at the Dawn of the Third Millennium*, Florence University Press, 2002, p. 53-71
- 73) „Religious Pluralism – A Theological Consideration”, în *Bulletin Dei Verbum* nr. 62-63 (2003), p. 32-38
- 74) „The New Opportunity for Christian-Muslim Dialogue”, în *Origins* 3 (2003), nr. 1, p. 10-13
- 75) „«Dialogue and Proclamation». A reading in the Perspective of Christian-Muslim Relations”, în D. Kendal și G. O’Collins (eds.), *In Many and Diverse Ways. In Honor of Jacques Dupuis*, Orbis Books, Maryknoll, New York, 2003, p. 181-193
- 76) „Fondamenti Teologici del Dialogo Interreligioso”, în *Veritas in Caritate. Miscellanea di studi in onore del Card. Jose Saraiva Martins*, Urbaniana University Press, Roma, 2003, p. 257-266
- 77) „Testimoni di un solo Signore. Ecumenismo e dialogo interreligioso”, în *Studi Ecumenici* 21 (2003), p. 397-412
- 78) „Pluralisme religieux et identite chretienne dans l’Europe contemporaine”, in B. Ardura et J.-D. Durand (eds) *Culture, incroyance et foi. Nouveau dialogue. Etudes en honneur du Cardinal Paul Poupard*, Roma, Edizioni Studium, 2004, pp. 559-571.
- 79) „El dialogo con el Islam”, in Comision Episcopal de Ecumenismo, Relaciones con el Judaismo, el Islam y las Religiones. *Ecumenismo y Dialogo interreligioso en Argentina. En el camino del tercer milenio (2000-2003)*, Buenos Aires, Ciudad Nueva, 2004, pp. 179-190.
- 80) „La experiencia monastica del dialogo interreligioso”, in Comision Episcopal de Ecumenismo, Relaciones con el Judaismo, el Islam y las Religiones. *Ecumenismo y Dialogo interreligioso en Argentina. En el*

camino del tercer milenio (2000-2003), Buenos Aires, Ciudad Nueva, 2004, p. 191-199.

- 81) „Las religiones y la paz”, in Comision Espiscopal de Ecumenismo, Relaciones con el Judaismo, el Islam y las Religiones. *Ecumenismo y Dialogo interreligioso en Argentina. En el camino del tercer milenio (2000-2003)*, Buenos Aires, Ciudad Nueva, 2004, pp. 208-214.
- 82) „Relations among the Abrahamic Religions. A Catholic Point of View”, in B.E. Hinze and I.A. Omar (eds.), *Heirs of Abraham. The Future of Muslim, Jewish and Christian Relations*, Maryknoll, New York, 2005, pp. 55-78.
- 83) „Relations among the Abrahamic Religions: Reply”, in B.E. Hinze and I.A. Omar (eds.), *Heirs of Abraham. The Future of Muslim, Jewish and Christian Relations*, Maryknoll, New York, 2005, pp. 90-93.
- 84) „Abraham and His Children: Response”, in B.E. Hinze and I.A. Omar (eds.), *Heirs of Abraham. The Future of Muslim, Jewish and Christian Relations*, Maryknoll, New York, 2005, pp. 112-115.
- 85) „The Witness of Monotheistic Religions”, in *Sacred Heart University Review*, Vol. XXII ½ (Fall 2001 – Spring 2002), pp. 69-82. (Also published in I.A. Omar (ed.), *Islam and Other Religions. Pathways to Dialogue. Essays in Honour of Mahmoud Mustafa Ayoub*, Routledge, London and New York, 2006, pp. 151-159.
- 86) „Interreligios Relations today: the remarkable relevance of *Nostra Aetate*”, in *Pro Dialogo* 119 (2005), pp. 182-193.
- 87) „Bishops for all People”, in Congregation for the Evangelization of Peoples, *Life and Ministry of the Bishop. Proceedings of the seminar for the Bishops in Mission Territories*, Urbaniana University Press, Rome, 2005, pp. 139-147.

- 88) „My Pilgrimage in Mission”, in *International Bulletin of Missionary Research*, 30/2 (April 2006), pp.88-91.
- 89) „*Nostra Aetate*, a Key to Interreligious Dialogue”, in *Gregorianum* 87/4 (2006), pp. 700-713.
- 90) „The Witness of Monotheistic Religions”, in I.A. Omar (ed.), *Islam and Other Religions. Pathways to dialogue. Essays in honour of Mahmoud Mustafa Ayoub*, London and New York, Routledge, 2006, pp. 151-159.
- 91) „Die Erklärung *Nostra Aetate*”, în J. Sinkovis, U. Winkler (eds.), *Weltkirche und Weltreligionen. Die Risonanz des Zweiten Vatikanischen Konzils 40 Jahre nach Nostra Aetate*, Innsbruck – Wien, 2007, p. 29-43
- 92) „What the Catholic Church has learnt from Interreligious Dialogue”, in A.I. Stan (ed.), *Convergent World Religions. Comparative Law, Order and Discipline*, Bucuresti/Targoviste, Edituralpress Slobozia, 2007, pp. 57-80.
- 93) „Mary as a sign for the world according to Islam”, in W. McLoughlin, J. Pinnock (eds.), *Mary for Time and Eternity. Essays on Mary and Ecumenism*, Leominster, Gracewing, 2007, pp. 298-304.
- 94) „Un mondo alla ricerca della pace: il ruolo del dialogo interreligioso”, in *Pedagogia e Vita*, 2008, I (gennaio-febbraio), pp. 124-132.
- 95) „Islam’s Many Faces”, in *One*, September 2008, pp. 14-17.
- 96) „The Most Beautiful Names of God: Their Meaning for a Christian”, in *Islamochristiana* 35 (2009), pp. 15-30.
- 97) „La Chiesa in missione”, in D. Magni & M. Ronconi (eds.), *Una missione dal volto umano. Introduzione a Ad Gentes* (Coll. Per leggere il Vaticano II), Milan, Periodici San Paolo, 2010, pp. 7-12.
- 98) „A Theological Reflection on Interreligious Dialogue”, in K.J. Becker & I. Morali (eds.), *Catholic Engagement with the World Religions. A*

Comprehensive Study, Maryknoll, New York, Orbis Books, 2010, pp. 383-394.

99) „Bishop at large”, in *Petit Echo*, no. 1018 (2011/2), pp. 74-77.